

Závěr

Institut osvojení, pokud se týče nezletilých, je jak v České republice, tak ve Spolkové republice Německo pojímán jako forma náhradní rodinné péče, kterou ovšem ve svých důsledcích překračuje tím, že dochází ke změně statusu dítěte. Změna statusu vychází ze zásady úplného osvojení, na které je osvojení nezletilých založeno taktéž v obou porovnávaných úpravách. Z této zásady existují některé výjimky, např. v případě tzv. nepravého osvojení.

Pojetí a způsob vzniku osvojení prošly v obou právních úpravách podobným vývojem, opustily smluvní princip vzniku osvojení s tím, že k osvojení je třeba rozhodnutí soudu. K této změně došlo v bývalém Československu již ve 40. letech, zatímco ve Spolkové republice Německo se tak stalo až v 70. letech minulého století.

Hlavní myšlenkou, která se jako „červená nit“ line celou úpravou osvojení, je prospěch, resp. blaho dítěte, kterým má osvojení sloužit. V hmotněprávních předpisech je výslovně stanoveno, že prospěch, resp. blaho dítěte, jsou jednou z podmínek osvojení. V souladu s touto myšlenkou by měl být celý proces osvojení, další hmotněprávní podmínky osvojení a stejně tak i procesněprávní předpisy. Takovéto pojetí institutu osvojení je v souladu s mezinárodními předpisy. Jak již bylo výše zmíněno, velmi sporným bodem právě v souvislosti s blahem dítěte je otázka osvojení mezi blízkými příbuznými, kterou německá právní úprava připouští. Diskutabilním v tomto ohledu je jistě i osvojení dítěte registrovanými partnery, které je ve Spolkové republice Německo rovněž přípustné, avšak pouze v případě tzv. nepravého osvojení. Jak jsem již vyjádřila v podkapitole 3.1.3, domnívám se, že osvojení dítěte blízkými příbuznými, stejně jako osvojení registrovanými partnery není v souladu se zásadou blaha resp. prospěchu dítěte, kterým má osvojení sloužit.

Úprava podmínek obou porovnávaných právních úprav osvojení je podobná, v některých směrech různě detailní. Německý občanský zákoník např. výslovně uvádí, že mezi osvojitelem a osvojencem má být možné očekávat vznik vztahu, jaký je mezi rodiči a dětmi, taktéž výslovně uvádí nutnost plné způsobilosti osvojitele k právním úkonům. Tyto podmínky lze dovést i v české právní úpravě osvojení, ač nejsou výslovně stanoveny v zákoně o rodině. Naproti tomu zákon o rodině výslovně stanoví nutnost zjistit zdravotní stav osvojitele, jeho osobnostní dispozice a motivaci, stejně tak

jako zdravotní stav osvojenice. Podobnou hmotněprávní podmínku německý občanský zákoník nemá, avšak, jak vyplývá z dalších právních předpisů, v rámci zprostředkování osvojení je nutno se těmito skutečnostmi zabývat.

Vzhledem k tomu, že zákon o rodině rozlišuje osvojení zrušitelné a nezrušitelné, zatímco osvojení podle německého občanského zákoníku je zásadně nezrušitelné, obsahuje česká právní úprava vedle obecných podmínek některé zvláštní, vyžadované pouze pro osvojené nezrušitelné. Dítě může být např. nezrušitelně osvojeno zásadně manželi, výjimečně osamělou osobou (stejně tak je tomu i v případě osvojení ve Spolkové republice Německo). Zrušitelné může dítě osvojit i osamělá osoba. Podmínka preadopční péče je podle zákona o rodině až na některé výjimky nutným předpokladem osvojení, ve Spolkové republice Německo o její nutnosti rozhoduje soud.

Často diskutovanou skupinou podmínek jsou souhlasy, kterých je k osvojení třeba. S osvojením musí vyslovit souhlas rodiče osvojovaného dítěte. V tomto směru lze jistě vidět silnou ochranu práv rodičů ve Spolkové republice Německo, kdy s osvojením je třeba souhlasu rodiče dítěte bez ohledu na existenci jeho rodičovské péče. Německá právní úprava nepřipouští udělení blanketního souhlasu, tedy souhlasu s osvojením předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Je ovšem možné dát souhlas s osvojením bez toho, aby byl rodič obeznámen s osobou osvojitele. Úprava této problematiky v německém občanském zákoníku je jasnější např. s ohledem na dobu, odkdy je možno udělit souhlas s osvojením. Co se týče případů, kdy není třeba souhlasu rodičů s osvojením, je k jejich výkladu nutné brát ohled na ustálenou soudní praxi. Stejně tak jako v případě výkladu ustanovení německého občanského zákoníku, které stanoví, kdy je možno nahradit souhlas rodiče dítěte s osvojením. Německý občanský zákoník na rozdíl od zákona o rodině neřeší problematiku práv nezletilých rodičů. Německá právní úprava požaduje vždy souhlas osvojovaného dítěte s osvojením, tak tomu v zákoně o rodině není.

Zatímco hmotněprávní úprava podmínek osvojení je, s několika střídavými rozdíly v detailnosti a podmínkách souhlasu s osvojením, velmi podobná, procesněprávní problematika osvojení v České republice vyjadřuje některé neúplnosti oproti německému zákonu o zprostředkování osvojení a zákazu zprostředkování náhradních matek. Jak již bylo výše zmíněno, tato situace dává příležitost k obcházení zákona.

Následky osvojení jsou v obou porovnávaných právních řádech velmi podobné. Podle českého práva nedochází v případě zrušitelného osvojení k zápisu osvojitelů do matricy, zatímco podle německé právní úpravy vždy dochází k takovému zápisu. S ohledem na fakt, že zákon o rodině rozlišuje mezi osvojením zrušitelným a nezrušitelným a osvojení podle německého občanského zákoníku je pouze jednoho typu a to zásadně nezrušitelné, liší se v tomto směru i problematika zrušení osvojení.

Německý občanský zákoník zná na rozdíl od zákona o rodině osvojení zletilých. Jak již bylo zmíněno je otázkou, zda je institut osvojení zletilých vůbec v souladu se současným pojetím osvojení. Celá tato problematika je v současné době velmi aktuální s ohledem na připravovaný nový občanský zákoník, který se chystá osvojení zletilých v České republice znovu zavést. Osvojení zletilých zrušil zák. č. 265/1949 Sb. o právu rodinném. Důvodem osvojení zletilé osoby by měl být již vzniklý vztah mezi osvojencem a osvojitelem podobný tomu, jaký je mezi rodiči a dětmi. Osvojení zletilých je potvrzením principu autonomie vůle, na kterém je soukromé právo založeno. Připravovaný nový občanský zákoník poukazuje, podobně jako německá úprava, na skutečnost, že osvojení zletilé osoby nesmí být v rozporu s dobrými mravy. Navrhovaná česká právní úprava rozlišuje mezi dvěma typy osvojení zletilých. Osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého. Jak uvádí důvodová zpráva „přichází v úvahu především u osob, které nemají potomky, ať pokrevní nebo právní, popřípadě které nemají pokračovatele ve svém díle, ať vědeckém, uměleckém, řemeslném či jiném, ale i u takových, jimž jejich potomci neposkytují náležitou pomoc v nemoci nebo ve stáří, jsou nedosažitelní, pobývají neznámo kde atp. Stejně tak se může jednat o případy, kdy mezi osvojitelem a osvojovaným již dříve v minulosti existoval vztah rodiče a dítěte. Může jít i o jiné situace, které lze označit za důvody zvláštního zřetele hodné (sociální, zdravotní apod.), kdy se od nového poměru důvodně očekává, že bude pro zúčastněné přínosný. Osvojení má právní následky jen pro osvojitele a osvojence, popřípadě, jak je stanoveno dále, pro ty osvojencovy potomky, kteří se narodí po osvojení.“ Ve zvláštních případech je možno osvojit zletilého se stejnými následky, jaké má osvojení nezletilých.

Jak již bylo výše zmíněno, připravovaná rekonstrukce počítá vedle opětovného zavedení osvojení zletilých s dalšími úpravami, jejichž předlohou byl i německý občanský zákoník. S řadou z nich se můžeme v německé právní úpravě setkat. Zároveň

je třeba říci, že připravovaná úprava osvojení nového občanského zákoníku není kopií úpravy německé. Navazuje totiž také na současnou právní úpravu a zachovává si některé její odlišnosti oproti německému občanskému zákoníku. Na tomto místě by bylo vhodné ještě jednou podotknout, že novelizaci by měla být podrobena také úprava zprostředkování osvojení, která má některé mezery skýtající možnost k obcházení zákona.

Kromě vnitrostátního osvojení zná česká i německá právní úprava také osvojení mezinárodní. Tedy osvojení s mezinárodním prvkem, při kterém dochází zejména k osvojení dítěte z cizího státu, nebo naopak je dítě osvojováno v cizím státě. Páteří úpravy mezinárodního osvojení v obou porovnávaných právních řádech je Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení z roku 1993. Rámcově se této problematice dotýká také Úmluva o právech dítěte z roku 1989. Tyto smlouvy shodně potvrzují princip subsidiarity mezinárodního osvojení, přednost má osvojení vnitrostátní. Stejně jako v ostatních předpisech týkajících se osvojení je i v těchto smlouvách zdůrazněno blaho, resp. prospěch dítěte jako hlavní účel, kterému má osvojení sloužit.

Není-li možné v konkrétní věci postupovat podle ustanovení mezinárodních smluv pro jejich nepříslušnost, použije se podpůrně vnitrostátních kolizních norem. Takové pravidlo nalezneme jak v českém, tak v německém právním řádu. Základním hraničním určovatelem pro posouzení podmínek a přípustnosti osvojení je podle obou právních řádů státní příslušnost osvojitele v době osvojení.

Znovu poukazuji na již v úvodu zmíněné tvrzení, které potvrzují závěry této práce. A sice, že právní úprava osvojení nezletilých (jak vnitrostátního, tak mezinárodního osvojení) je v obou porovnávaných právních řádech velmi podobná, to je způsobeno také mezinárodními smlouvami, kterými jsou oba státy vázány. Závěrem srovnávací práce můžeme vymezit několik diskutabilních bodů, ve kterých se srovnávané právní úpravy odlišují. Jsou jimi zejména osvojení mezi blízkými příbuznými, osvojení registrovanými partnery a s ohledem na připravovanou právní úpravu v České republice také osvojení zletilých.